

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА
У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY
IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY
APPROACHES

A collection of papers

Edited by:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, senior research associate

Nenad Ivanović, PhD, research associate

Belgrade

2016

ISBN 978-86-82873-56-3

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник
др Ивана Лазић Коњик, виши научни сарадник
др Ненад Ивановић, научни сарадник

Београд
2016

Издавач:
Институт за српски језик САНУ

Рецензенти:
проф. др Андреја Желе
проф. др Вера Васић
проф. др Даринка Гортан Премк
др Људмила Ришкова

Коректура: аутори и Уредништво

Припрема за штампу:
Давор Палчић

Штампа:
Чигоја штампа

Тираж: 300

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

НАПОМЕНА О АУТОРСКОМ ПРАВУ:

Ниједан део ове публикација не може се прештамповати, репродуковати или употребити у било
ком облику без писменог одобрења аутора као носиоца ауторског права.

COPYRIGHT NOTICE:

No part of this publication may be reprinted, reproduced or utilized in any form without permission in
writing from the author, as the holder of the copyright.

УДК: 811.163.41'367.622.23
811.163.41'37
811.163.4'373

Марија Д. ВУЧКОВИЋ
Институт за српски језик САНУ, Београд
marivu74@yahoo.com

ЕГЗОЦЕНТРИЧНЕ СЛОЖЕНИЦЕ КОЈЕ ИМАЈУ СТРУКТУРУ: БРОЈ 'ТРИ' С АУГМЕНТАТИВНИМ ЗНАЧЕЊЕМ + ИМЕНИЦА*

У раду се разматра егзоцентрични тип сложеница које имају број 'три' с аугментативним значењем у првом делу, а у другом именицу најчешће са соматским значењем (нпр. *бок*, *губица*). Придеви примарно означавају људске физичке особине (нпр. *џрогуз* 'гузат'), а именице особе с таквим особинама (*џрогуз* 'човек са повећом задњицом'). Као експресивно обележени дијалектизми, ове лексеме несумњиво припадају лексичкој периферији. Паралеле из других језика упућују на претпоставку да је посредни архаичан творбено-семантички модел сложеница.

Кључне речи: егзоцентричне сложенице, број 'три', аугментативно значење, семантика, експресивна лексика, српско-хрватски језик.

„Тako ја стегнем петљу и обратим се тој главној жени лепо, учтиво, како долукује кад имаš да мoliш такву ствар. I кажем ја нjoј: кад сте већ били тако добри да ме вратите у живот и унапредите мој изглед и моје здравље, да ли би вам било превише теško, или бисте можда сматрали недoliчним, да унапредите и мој сексуални живот тако што бисте ми повећали мишка који никад није био нека зверка. У тој ствари мајка природа је у мени видела пасторче, кажем ја нjoј, а сад кад имам косу, и кад сам иначе здрав и прав, тако безначајан екстремитет био би чиста неправда. Ја биh мolio, ако бисте могли, да ми date један повећи, онако трибалистички, па да свима буде лепо са њим, и мени и господицама.

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* (178007), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Ne znate šta znači „tribalistički“? Tribali su bili jedno staro pleme na Balkanu koje svi današnji narodi ovde svojataju jer su važili za glavne badže na seksualnom planu: imali su po tri muda umesto po dva.¹ To je verovatno izmišljotina, ali ja sam to rekao više da se pravim važan i da napravim poentu, a to je bila velika greška, kako se posle ispostavilo.

Ona me žena pogleda pa počuti malo, a onda na kraju reče: u redu, dobićete i više nego što ste tražili, pa uperi onaj svoj ank prema meni, probaja nešto i posle dade znak ostalima da krenu. Te oni nestadoše u vazduhu i u mraku, uopšte ne znam ni kako ni gde. Ja odmah krenem da proverim šta je ank napravio, kad imam šta da vidim: ona kučka mi umesto jednog velikog napravila tri mala. Evo, mogu da vam pokažem dokazni materijal. Pa mi sad opet recite da to nisu bili vanzemaljci!“

Mirjana Detelić (2012: 88)

Број ‘три’ у сложеницама² реализује две врсте значења. Значење које непосредно проистиче из категоријалног значења ове компоненте описано је у РМС на следећи начин: *īpro-* као први део придевских и именичких сложеница означава да је оно што је њиховим другим делом означено тројако, троструко, утростручено: *īпробојан*, *īпрогодишњи*, ... *īпробојка*, *īпрогодишњица* итд. (тако и РСЈ). Постоје, међутим, сложенице у којима број ‘три’ нема категоријално, нумеричко значење, већ аугментативно, било прототипично, било неко из њега изведено³. Ова образовања су, по правилу, експресивно обележена,⁴ и то како негативно, тако и позитивно, што зависи од различитих чинилаца. Дакле, број ‘три’ у сложеницама функционише, најчешће, као нумерички квантификатор, тј. као тачан израз укупности објеката квантификације и, много ређе, као нумерички релативни квантификатор⁵ који указује на количину неког објекта у односу на појам извесне количине која се сматра уобичајеном или нормалном, те отуда припада средстви-

¹ О аналогiji по звучању „Tribali – three ball – tri kugle/ testisa“ в. Delić 2012: 177.

² Будући да се разматраним образовањима у овом раду приступа првенствено са лексичкосемантичког, а не дериватолошког аспекта, термин *сложеница* се користи у значењу ‘двотематска реч’ без обзира на тип њене творбе.

³ О значењској структури аугментатива в. Prieto 2005: 94–98, 133–142, Јовановић 2010: 21, 26.

⁴ Она улазе у категорију јединица инхерентне експресивности које се карактеришу формалним показатељима своје необичности, заједно са осталим лексемама аугментативног и деминутивног типа које регуларно остварују пејоративна и хипокористична значења (в. Ристић 2004: 49–50).

⁵ Може се сврстати и у паранумеричке квантификаторе, односно квантификаторе с нумеричким обликом без нумеричког значења, попут: Сто пута сам ти то рекла ‘мно-го пута сам ти то рекла’, в. Пипер и др. 2005: 879.

ма за изражавање нормативне градуелности или степеновања, па чак и ексцесивности (уп. Пипер и др. 2005: 850, 864–865, 874, 877.).⁶ То друго значење РМС не наводи у одредници *īpro-*, мада га нотира у дефиницији значења придева *īprīsvēīī* 'три пута свети, пресвети'. Треба рећи да посреди није пропуст аутора поменутог речника: они, с обзиром на то да сложенице с тим значењем не улазе у лексички фонд савременог стандардног језика, нису имали на располагању довољно грађе на основу које би могли да апстрахују и опишу поменуто семантичку реализацију. Премда, дакле, припадају лексичкој периферији, сложенице с аугментативним значењем бројне компоненте 'три', забележене на српско-хрватском језичком простору у различитим епохама, заслужују да буду подробније размотрене, између осталог и зато што се за њих могу наћи паралеле у појединим сродним језицима, словенским и индоевропским (в. Ernout – Meillet 1951: 1239 s.v *trēs*, Топоров 1979: 6, нап. 12, Цейтлин 1986: 264–265). У овом ћу се раду усредсредити на опис и класификацију с.-х. материјала, те ћу, у складу с тако постављеним оквиром, упоредну грађу наводити у ограниченом обиму, у својству паралела с.-х. лексема.

Сложенице које у првом делу имају број 'три' с аугментативним значењем образују бројчано малу, али прилично разноврсну скупину, те се на основу структуре, значења, порекла и врсте лексикографских извора у којима су забележене могу сврстати у неколико подгрупа. Пошто су у другом делу ових лексема заступљене различите врсте речи, и то најчешће именице (нпр. *īprogrla* 'женска особа која прегласно говори', *īпрокучка* 'опака, лајава жена'), затим придеви или партиципи (*īprīsvēīī* 'три пута свети, пресвети', *īпроклеīī* 'који је проклет (најмање три пута)'), па чак и друге врсте речи⁷, основна класификација прикупљене грађе полази од тог критеријума.

Сложенице које у другом делу имају именицу могу, по свом значењу, бити егзоцентричне и ендоцентричне. Овом приликом биће детаљније размотрен тип егзоцентричних композита.

Готово све егзоцентричне сложенице су образоване од именица са соматским значењем. Представљена грађа садржи неколико типова

⁶ О другим типовима сложеница са препозитивним конституентима домаћег порекла и са значењем релативне квантификације у савременом српском језику в. Ристић 2012: 50–64.

⁷ Образовања која као други елемент имају глагол и прилог врло су слабо посведочена и, уз то, припадност сложенице с прилогом овом творбено-семантичком типу може бити под знаком питања.

података: најпре се наводе потврде⁸ сложеница које у првом делу имају број 'три' с аугментативним значењем, а у другом именицу из тематске групе речи којима се означавају делови тела (уводе се графичким знаком ●), затим облик и значење (релевантно за семантику претходно наведених сложеница) те именице (обележене графичким знаком ◆), потом њени (префиксално-)суфиксални деривати који имају исто или слично значење као сложенице (обележени знаком ■) и лексика која је у формалној или семантичкој вези са разматраним типом сложеница, нпр. композите исте структуре, али другог значења, или синонимна образовања с бројном компонентом *два* и сл. (што је обележено знаком ≈), и на крају паралеле из других језика (уводе се знаком ►).

● *трђбок* адј. 'трбушат (каже се и за стеону краву, суждрбну кобилу итд.)' Срем (Вук 1852: 1019), 'од три бока, широк, велика трбуха (и о стеоној крави, суждрбној кобили итд.)' речници Вуков, Поповићев, Ивековићев (РЈА), 'широк, трбушат, дебео', (само у ж. р.) 'која у себи носи зачети плод (о женки)' Вуков речник (РМС);⁹

трђбок, -а м. 'човек који толико једе као да има три стомака' Златибор (Миловановић 1983: 62), *трђбок*, *трђбока* м. 'незасита особа, гладница' Рудник (Петровић – Капустина 2011: 292).¹⁰

◆ 2. компонента: *бђк/бђк*, *бђка* м. 'део људског тела од пазуха до кука, слабина' (РСА), *бђк*, *бђка* м. 'трбух, стомак' Загарач (Ђупићи 1997: 27).

■ синонимне изведенице: *бђкат* адј. 'који има велики трбух, трбушат' Црна Гора, *бђкач* м. покр. 'онај који има велики трбух, трбоња' *ibid.*, *бђкоња* м. покр. 'id.' *ibid.* (РСА), *бђкеш* м. погрд. 'човек великог

⁸ У основном тексту се наводе сигурне потврде из класичних лексикографских извора, у напоменама се дају интернет адресе форума и блогова где су разматране речи посведочене, као и потврде за које није потпуно сигурно да спадају у разматрана образовања.

⁹ Све потврде придева свде се заправо на првонаведену, ону из Вуковог речника.

¹⁰ Такође и *Trobok* 'алава, прождрљива особа која је неумерена у јелу. Толико је елегантно попуњена да изгледа као да има три бока' (<http://vukajlija.com/trobok/97529>). Овде можда спада и *трђбо* м. 'трбушко' средња Далмација, као и оними с претпоставком да су мотивисани претходно наведеним значењима: *Тробок* презиме Лопуд код Дубровника, *Трбока* ф. име кози Бастаји код Дарувара у Славонији (РЈА). Компонента *тр-*, потврђена нпр. у *трпђтац* 'боквица' Жумберак, католици (Skok 3: 500 s.v. *trī*), *трђде* ф. рl. 'троножац као подлогац лонцу на огњу' Милна на Брачу (Šimunović 2006: 592), од псл.**trъ-* (Skok l.c.) < пие. **tri-* (М. Сној у Bezlej 4: 236 s.v. *trpótes*; Beekes 1995: 217), јесте архаична основа која се јављала као први члан сложеница и која је касније замењена у словенским језицима, па тако и у с-х. језику, у коме у сложеницама доминира форма *тро-* (Skok l.c.; Vaillant 2: 628).

стомака, трбушаст мушкарац', *бóкоња* м. 'човек или мужјак великог трбуха, трбоња', *бóкуља* ф. погрд. 'женска особа или крава великог трбуха, трбуљата женска особа или женка', *бóкача* ф. погрд. 'жена великог трбуха; она која воли доста да једе' Ускоци (Станић 1: 48, 49).¹¹

≈ *тробок* адј. 'троделан', бот. лат. *trigonus* Шулеков рјечник знанственога називља (РЈА).

● *трогрља*, -ē ф. фиг. 'женска особа која прегласно говори': Надјачаће та трогрља, не бóј се, чѣту, ймā пйсак кā змйја Загарач (Ћупићи 1997: 493), *трòгрља* ф. фиг. 'женска особа продорног гласа, грлата' Никшић (Ђоковић 2010: 588).¹²

◆ 2. компонента: *грло* п. 'глас' (РСА).

■ синонимне изведенице: *грлат* адј. 'који има јак, снажан глас; који много и гласно виче, који диже дреку, галаму', *грлан* м. 'грлат човек' Црна Гора, *грлота* м. покр. 'id.' *ibid.*, *грлача* ф. 'грлата жена' *ibid.*, *грлоша* ф. покр. 'id.' *ibid.* (РСА).

≈ *трогрља*, -ē ф. 'бистијерна, тј. велика каменица која има три (обично природна) отвора', име води са три отвора (направљеној у природној јами у камењару) Загарач (Ћупићи 1997: 493), *трòгрља* ф. 'бистијерна, пећина, јама са три отвора' Никшић (Ђоковић 2010: 588), *Трòгрља* ф. место Ускоци (Станић 2: 384), *двòгрло* п. индив. 'два ждрела, двоја уста': Увик сам ти била гладна... ка' да сам трпала на двогрло М. Божих (РСА).

● *трòгубица* ф. 'мушка или женска особа која има врло дебеле или отечене усне' Лика (РЈА).¹³

◆ 2. компонента: *губица* ф. 'усна' Добросело у Лици (РЈА s.v. 1. *gùbica*), 'id.' (РСА s.v. *губица*²), реј. 'id.' сз. Лика (Ајџановић 2002: 210), *губ(и)ца* 'id., уста' Лика (Milković 2009: 96).

■ синонимне изведенице: *Губичан*, -чна м. 'надимак човеку који има дебеле губице' Добросело у Лици (РЈА), *губичан* 'човек великих, отромбољених усана' Дрвар (Јовичић 2003: 49), *губичан*, -чна, -чно адј. покр. 'који има дебеле усне (или доњу усну)' Високо, Краље у Босни,

¹¹ Код ових изведеница није искључен утицај или творба од глагола *бóкайи* impf. 'претерано много јести' Војводина (РСА), погрд. 'обилно, богато јести, кркати' Ускоци (Станић 1: 48).

¹² Овде спада, уколико је мотивисано горенаведеним значењем, и *Трогрлић* м. презиме у Босни (једни старином из Студенаца у Далмацији, други досељени из Херцеговине) (РЈА), *Трогрлић* презиме 1725, Зеравица Доња код Сплита, у 20. веку Сремска Митровица, околина Сарајева (досељени из Далмације), Тимок (Михајловић 1970: 31).

¹³ Детаљније о овој лексеми в. Вучковић 2013.

губичина m./f. реј. ‘особа дебелих, великих усана; особа великих уста’ Пољица, Мостар, Далмација и Херцеговина, *губичарда* m./f. погрд. ‘id.’, *губичка* f. покр. ‘жена дебелих усана’ Лика (РСА).

► укр. *тригубáč*, *-чá* m. ‘уснат, дебелих усана, са великим уснама’ Угарска (Гринченко 4: 282).

● *трогуз* adj. ‘гузат’ Црвена Црква (РСГВ);

трогуз ‘човек са повећом задњицом’ омладински жаргон (Андрић 2005: 253), *трогуза* поименичени придев ‘која има велику стражњицу’ Црвена Црква (РСГВ), *трòгуз*, *-а* m. ‘човек који много једе, који једе сам колико три друга’: Ко би најео онога трoгуза Дробњак (грађа РСА), *трогùза*, *-ē* f. ‘халапљива женска особа’: Ако ми она трoгùза дòђē на рùчàк, нēће бйт ни за нù ни за нàс Загарач (Ћупићи 1997: 493), *трогùза* f. реј. ‘дебела женска особа’: Кољика е она трoгùза, шйрā нò дужā, ‘себична и грамзива женска особа’: Онòј трoгùзи мàло е свèга, и камèња, *трогùзиле* m. реј. ‘халапљива мушка особа’: Нйко не знā кòе трoгùзиле, мòже пòјес кā трй мòмка кад је за тùђòм сòфрòм, ‘грамзива мушка особа’: Трајйò те она трoгùзиле, нèшто му трèбāш, да нèшто очабùлй Васојевйи (Стијовйић 2014: 592).¹⁴

◆ 2. компонента: *гùз* m. ‘доњи део леђа, задњица; једна половина задњице’ (РСА).

■ синонимне изведенице: *гùзат* adj. ‘mit großen Hinterbacken, clunibus magnis praeditus’ (Вук 1818: 114), *гùзат*, *-àта*, *-о* adj. ‘прождрљив, халапљив’ Васојевйић (Стијовйић 2014: 89), *гùзоња* m. ‘Großarsch, amplī rodicis’ (Вук 1852: 168), *гùзоња* m. подр. ‘онај који има велике гузове, велику стражњицу’ (РМС), *гùздòња*, *-ē* m. ‘мушкарац с великом задњицом, крупна мушка особа’, фиг. ‘халапљива, похлепна мушка особа’, *гùзна*, *-ē* f. ‘жена велике задњице, крупна жена’, фиг. ‘халапљива женска особа’ Загарач (Ћупићи 1997: 69–70).

≈ *двогуз*, *-а* m. ‘онај који је широке задњице као да има двије’ Гламочка висораван (Бојиновић 2015: 42), *двогуза* ‘непоштена жена’ Сплит (Radišić 2003: 20).¹⁵

● *трокур* adj. m. ‘који има велики полни орган, који је изузетно способан за полну љубав’ Ускоци (Станић 2: 384);

¹⁴ В. и <http://blog.dnevnik.hr/print/id/1623559549/busna.html>. Можда овде и *трòгуза* f. [без значења] Лика (грађа РСА).

¹⁵ Уп. и израз *йри дùйейиà Дада*, „користи се када је неко јако дебео. У Мокрину је била Дада, страшно дебела жена, која је само седела, и то на три столице. Често се прави поређење кад је нека снајка тако дебела“ (Вртипрашки-Кувизйић 2013: 318 s.v. *йри*).

трòкур м. 'мушкарац великог полног органа' Ускоци (Станић 2: 384), *трокур* м. 'снажне грађе и јаке пожуде (о особи)' Никшић (Ђоковић 2010: 588 s.v. *трòмуд*).

◆ 2. компонента: *кур* м. в. *курац* (Шипка 2011: 150).

■ синонимне изведенице: *к̀урат* adj. 'mentulatus, penitus; bene mentulatus' (Вук 1818: 354), *к̀уроња* м. 'bene mentulatus' (id. 355).

► лат. *Triphallus* < гр. Τρίφαλλος 'са великим фалусом', епитет Пријапа, посведочен у лат. збирци сатиричних и еротских песама Priapea 83, 9 (Lewis – Short 1958: 1900c).¹⁶

● *трòмуд* м. фиг. 'снажне грађе и јаке пожуде (о особи)' Никшић (Ђоковић 2010: 588).

◆ 2. компонента: *м̀удо* н. 'die Hode, testiculus' (Вук 1852: 523).

■ синонимне изведенице: *м̀удат* adj. 'mit Hoden versehen, testiculatus; wohlbehodet, bene testiculatus', *м̀удоња* м. 'der Wohlbehodete, bene testiculatus' (Вук 1852: 523).

≈ *трамуд* 'Orchis L.', према гр. τριόρχις (Šulek 1879: 418), *трòмуд* м. 'цвет каћунак, салеп (*Orchis morio*), који има три јајасте кртоле у корену' Никшић (Ђоковић 2010: 588).

► гр. τριόρχις 'са три тестиса', пренесено 'врло похотљив' Timaeus Historicus, такође и назив за врсту јастреба, можда 'Buteo vulgaris'¹⁷, бот. 'Erythraea Centaurium', 'Orchis longicruris' (Liddell – Scott 1940: 1821a).

● *трòпизда* ф. погрд. 'жена или девојка великог полног органа', 'физички врло снажна женска особа', 'неваљала, одвратна женска особа', 'лења жена или девојка' Ускоци (Станић 2: 384).¹⁸

◆ 2. компонента: *н̀изда* ф. 'die weibliche Scham, cunnus' (Вук 1818: 554).

■ синонимне изведенице: *н̀издара* ф. 'жена великог полног органа' (Шипка 2011: 174), *н̀издока* ф. 'жена која се слободније понаша' (id. 176).

¹⁶ О томе да је, због сазвучности Три-βαλλός и Три-φαλλός, име припадника средњобалканског племена Трибала добило код Атињана значење 'распусник', 'педераст' в. Papazoglu 1969: 65.

¹⁷ Неки сматрају да је орнитоним вероватно позајмљеница „adapted to τρι- and ὄρχις... This would be an allusion to the folk-etymological meaning 'three-testicled' = 'very lascivious' in Timae. 145" (Beekes 2010: 1510 s.v. τριόρχις, тако већ Frisk 2: 932–933 s.v. τριόρχις, уп. и Thompson 1895: 170 s.v. ΤΡΙΟΡΧΗΣ) док га Chantraine 2: 830 s.v. ὄρχις, 4/1: 1138 s.v. τριόρχις разматра као композиту у оквиру одреднице о соматизму ὄρχις.

¹⁸ В. и <http://forum.net.hr/forums/p/350580/11078430.aspx>, <http://blog.dnevnik.hr/wandin/>.

● *трòничка* f. в. *трòнизда* Ускоци (Станић 2: 385), *тропичка* f. ‘снажне грађе и јаке пожуде (о особи)’ Никшић (Ђоковић 2010: 588 s.v. *трòмуд*).

◆ 2. компонента: *ничка* f. ‘die Scham, cunpus’ (Вук 1818: 558).

■ синонимне изведенице: *ничат* adj. ‘велике вагине’ (Шипка 2011: 179), *ничкара* f. ‘неморална жена’ (id. 180).

● *трорèб(р)ац*, *-èнца* m. фиг. ‘човек чврсте телесне грађе, снажан човек’: Немò се тй судàрãт с Лãзãрем, али нè знãш è òн трорèбац. Не мòш се тй с њйм якãт, онò је трорèбрац. Ђè онй трорèбрац, òћу да му пронãћем тã трèћã рèбра! Загарач (Ћупићи 1997: 493).¹⁹

◆ 2. компонента: *рèбро* n. ‘једна од дванаест пари танких и извијених костију, везаних за кичму, које обавијају грудни кош’ (РМС).

■ синонимне изведенице: *рèбра* adj. ‘који има велика, широка ребра’ (РМС), *рèбрãс*, *-ãста*, *-ãсто* adj. ‘који има развијена ребра’ Ускоци (Станић 2: 268).

≈ *дворèбрац*, *-èнца* m. фиг. ‘човек који као да има дупла ребра, снажан, јак човек’: Бйò је, велè, дворèбрац, нйко га нйје смйò напãс, у кости је бйò јãчй од свãкòга Загарач (Ћупићи 1997: 74).

● *тросйса*, *-è* f. реј. ‘халапљива и дебела женска особа’: Велè е му онã тросйса свãкӯ нòћ пребйјã рèбра, а нйје ми га жã, мòгã сè оженйт онòм што смо му је мй сочйли, фиг. ‘вештица’²⁰: У пòнðћ гã срèла на Комунйцу тросйса, јèдва је остã у свијес Загарач (Ћупићи 1997: 493).

◆ 2. компонента: *сйса* f. ‘дојка’ (РМС).

■ синонимне изведенице: *сйсат* adj. ‘који има велике сисе’, *сйсара* f. реј. ‘женска особа с великим сисама’ (РМС), *сйсара* / *сйсана* / *сйсача* f. ‘женска особа, обично девојка, крупних дојки, снажна женска особа’ Ускоци (Станић 2: 306).

● *трочел* m. ‘човек висока чела’: Ко је посве велика чела, а плосна-те главе, зове се трочел Пољица у Даламцији (РЈА).

¹⁹ У вези са овом лексемом и њеним значењем треба указати на опис Мусе кесеције из епске песме: „Ал’ у Муси три срца јуначка, | Троја ребра једна по другијем“ (Вук II 67, 253–254) о коме Марко Краљевић, након мегдана, каже да је погубио „од себе бољега“ (id. 268). О утројеним деловима тела истакнутих јунака или њихових противника у различитим традицијама в. нпр. Лома 2002. Могуће је да се дата лексема темељи на поменутој слици, што значи да је бројни елеменат испрва имао нумеричко значење, а да се реч затим уклопила семантиком у разматрани тип сложеница.

²⁰ У вези с овим значењем уп. веровање да је Баба Јага старица с огромним груди-ма (СМ 11 s.v. *Баба Јага*).

◆ 2. компонента: *чело* п. 'део лица изнад очију до ивице руба косе' (РМС).

■ синонимне изведенице: *чѐласт/чѐлат* адј. 'који има велико (високо или широко) чело' (РМС), *прочѐлак/прочѐлчина/челоња*: „*Pročelak, pročelčina* ili *čeloña* zovu onoga, u koga je veliko prostrano čelo. ... Kaže se porugljivo: nu ti onoga pročelka, moga' bi snimiti š néga dobar orpanak“ Пољица (Ivanišević 1903: 233).

У погледу значења наведене лексеме су егзоцентричне сложенице са посесивним значењем (тзв. *bahuvrīhi* сложенице)²¹, што значи да се њихов референтни оквир налази ван референтног оквира њихових саставних делова и да њихове компоненте исказују шта референт сложенице има. Како је већ речено, разматране речи имају исту компонентну структуру: број 'три' у првом делу + именица са соматским значењем у другом делу, при чему је унутрашњи однос компонента детерминативног типа, а такође и исто базично значење: '(онај) који има, коме је велик именицом означени део тела'. Уочено је да између ове врсте сложеница и њиховог главног конституента постоји метонимијски однос (Scalise – Vogel 2010: 9–10, Scalise – Fábregas 2010: 121), а пошто су главни конституенти овде разматраних образовања именице са соматским значењем, посреди је логичка веза *pars pro toto* (в. Воој 1992: 39), дакле, у питању је семантички однос заснован на синегдохи.

Именице улазе у састав сложеница са својим основним значењима, једино се соматизам *гр̑ло*, у склопу сложенице *тр̑дгр̑ла*, јавља у секундарном значењу 'глас', док нумеричка компонента 'три', као што је на почетку речено, нема основно значење, већ аугментативно, па и ексцесивно. Најчешће је посреди, у основним значењима ових сложеница, прототипична аугментација, пошто се односи на увећање величине физичких ентитета, овде конкретно, делова тела.

Као придеви, разматране лексеме означавају одређену људску физичку особину, као именице, често настале поименичењем придева, особу с одређеном физичком особином. Очита је антропоцентричност у семантичком уобличењу поменутих речи: премда се исти соматизми у принципу користе за опис и људског и животињског тела, ове лексеме готово искључиво реферишу на људске физичке карактеристике или на људе с тим карактеристикама. Једини несумњив изузетак је придев *тр̑дбок*, примењив и за људе и за животиње. Може се, међутим, при-

²¹ За овај тип сложеница у индоевропским језицима в. Beekes 1995: 171–172, у типолошкој перспективи в. Вауер 2010: 169–170. О егзоцентричним сложеницама у српском језику в. нпр. Клајн 2002: 36–39, Ратковић 2009 где се доноси преглед раније литературе.

метити да се ни он не користи у оба случаја у истом значењу: тако је за људе резервисано основно значење ‘трбушат’, а за животиње изведено, метонимично ‘која у себи носи зачети плод (о женки)’.

Анализирана лексика је експресивно обележена и, како показују лексикографски квалификатори, као и цитирани примери употребе, њоме се исказује претежно негативан однос према човековим анатомским особеностима које одступају од прототипа²² и особинама или облицима понашања који се доводе у везу с тим физичким карактеристикама. То одступање се реализује у домену квантификације као премашеност прототипичне величине. Премда је иначе аугментативност, по правилу, праћена пејоративношћу (уп. нпр. Јовановић 2010: 27, 29–30, 111), она може имати додатне семе позитивне експресије, нпр. када се у семантичком пољу ‘човек’, јављају позитивно конотирана значења попут ‘главни, најважнији’, ‘јак, снажан, одважан’ (Јовановић 2010: 26–27, 87), уп. *трорѐб(р)ац* т. ‘човек чврсте телесне грађе, снажан човек’.

Као што се може видети из презентоване грађе, ове сложенице имају иста или слична значења као придеви и именице изведени помоћу суфикса *-ат, -ан, -оња, -ара, -ача* и др.²³ од соматизама који конституишу други део сложеница. Уз то, исти обрасци даљег семантичког развоја који карактеришу изведенице запајају се и код сложеница.

Тако се, на пример, уочава пренос семе квантификације/квалификације ‘велик, снажан’ са дела (тела) на целину (особу уопште) по моделу ‘(онај) који има велик, снажан²⁴ неки део тела’ → ‘(онај) који је велик, снажан уопште’: *трòкур* ‘мушкарац великог полног органа’, *трòкур/трòмуд/трòпичка* ‘снажне грађе и јаке пожуде (о особи)’, *трòпизда/трòпичка* ‘жена или девојка великог полног органа’, ‘физички врло снажна женска особа’, *трорѐб(р)ац* ‘човек чврсте телесне грађе, снажан човек’, *трòйса* ‘халапљива и дебела женска особа’; *сìсара/сìсана/сìсача* ‘женска особа, обично девојка, крупних дојки, снажна женска

²² О негативној маркираности императивних сложеница са значењем особа са особинама које у неком погледу одступају од стандарда в. Ратковић 2012: 17–18.

²³ За суфиксе *-аћ* и *-оња* се у литератури наводи да лексеме које су помоћу њих изведене садрже сему аугментације или интензификације и аксиолошку сему (уп. нпр. Драгићевић 2001: 125, 170–171, 236, 237–238, Клајн 2003: 177, 276). Треба имати у виду да су многа наведена образовања дијалекатска и да употреба и продуктивност суфикса у народним говорима није иста као у савременом књижевном језику, те да је област дијалекатске творбе код нас недовољно проучена. Када је реч о творби наведених синонимних образовања, посебну пажњу заслужује специфична употреба префикса *йро-* у *йрочелак, йрочелчина*.

²⁴ Семантички помак ‘велики’ → ‘јак, снажан’ биће прокоментарисан ниже у раду.

особа'. Значење *трѡпизда/трѡпичка* 'лења жена или девојка' надовезује се вероватно на 'физички врло снажна женска особа'.²⁵

Често је секундарно значење настало по моделу '(онај) који има одређену физичку особину (велик неки део тела)' → '(онај) који има одређену психичку особину која је узрок дате физичке особине': *трогуз* 'човек са повећом задњицом', *трѡгуз* 'човек који много једе', *трѡйсѧ* 'халапљива и дебела женска особа', *трѡбок* 'трбушат', *трѡбок* 'незасита особа'; *бѡкача* 'жена великог трбуха; она која воли доста да једе'.

Сличан је овоме образац развоја значења '(онај) који има велик неки део тела' → '(онај) који има изражене способности и склоности у вези с тим делом тела' који се очитује првенствено код лексема изведених или сложених од именица којима се означавају гениталије: *трокур* 'који има велики полни орган, који је изузетно способан за полну љубав', *трокур/трѡмуд/тропичка* 'снажне грађе и јаке пожуде (о особи)', *трѡпизда/трѡпичка* 'жена или девојка великог полног органа', 'невалјала, одвратна женска особа'; *пичкара* 'неморална жена'. Различита евалуација мушког и женског понашања у овом домену, садржана у конотативној компоненти лексичког значења, може се тумачити као одраз језичког андроцентризма (в. детаљније Kwoka 2007).²⁶

²⁵ О семантичком развоју 'велики' → 'незграпан' в. Јовановић 2010: 26. Наведени пример садржи додатне семантичке карике: 'велики' → 'снажан' → 'незграпан' → 'лењ'.

²⁶ В. Јовановић је интерпретирао семантику аугментатива којима се означавају лица полазећи од разлика у стереотипној слици мушкараца и жена у оквиру језичке слике света говорника српског језика. За концепт мушкараца релевантни су физички параметри 'велики', 'снажан, јак', 'издржљив', који укључују сему 'велики' или су компатибилни са њом, па се стога аугментацијом у том семантичком пољу често наглашавају и позитивно вреднују поменуте особине. С друге стране, жене дефинишу првенствено естетски и морални параметри као што су 'лепота', 'нежност', 'чедност' који нису компатибилни са семом 'велики' и изведеним значењима која се око ње генеришу, те се отуда аугментација у тој семантичкој сфери користи за исказивање негативног става, обично за негативно вредновање жениног изгледа или држања, по правилу, у сфери сексуалног морала (Јовановић 2010: 94–95, 98–101, 108–109). Анализа жаргонских именичких експресива са значењем 'особа + спољашња особина или особина неког дела тела' показала је да је интензитет експресије, па и квалитет, често одређен полном припадношћу носилаца одређене особине: када је посреди одступање од стереотипа о нормалном, уобичајеном изгледу у погледу параметра димензије тела (висине, дебљине, развијености) или неког његовог дела, оно се, када је у питању димензија тела, оцењује као недостатак у вези са особама женског пола, док се у вези са особама мушког пола оно може сматрати и допадљивим и ружним; када је посреди одступање од уобичајеног изгледа (укључујући и димензију) појединих делова тела, оно се одређује као лоше, независно од пола, те експресиви с тим значењем реализују само негативну конотацију (Ристић 2004: 87–94).

Поједине сложенице остале су у оквирима основног значења: *трџрла*, *трџубица*, *трочел*. Одступање од базичне семантике '(онај) који има, коме је велик именицом означени део тела' код лексеме *трџрла* није резултат даљег семантичког развоја сложенице, већ тога што соматизам у њеном саставу реализује секундарно, а не примарно значење, о чему је већ било речи. Пошто се *грло* у секундарном значењу 'глас' не односи више на ентитет из просторног домена, аугментација се у том случају не остварује у свом основном значењу, већ метафоричком, јер се тиче не увећања параметра величине (просторни домен), већ параметра снаге, интензитета (апстрактни домен)²⁷: *трџрла* f. фиг. 'женска особа продорног гласа, грлата', уп. и *грлат* adj. 'који има јак, снажан глас; који много и гласно виче'²⁸. Семантичка трансформација 'велик' → 'снажан' присутна је и код других лексема из ове групе.

Иако би се можда очекивало, бар кад су у питању делови тела који нису парни, да слична значења имају и сложенице које имају број 'два' уместо 'три', потврђена су само два таква синонимска пара: *трогуз* : *двогуз* и *трорџб(р)ац* : *дворџбрац*. Сложеница *двогуза* 'непоштена жена' такође је егзоцентрична и означава особу као носиоца негативно оцењене моралне особине, али се то значење не изводи из значења физичке величине одговарајућег дела тела. Што се тиче форме *двогрло* 'два ждрела, двоја уста', у питању је изгледа индивидуална креација, што је назначено и одговарајућим лексикографским квалификатором, по значењу ендоцентрична, у којој друга компонента реализује своје примарно значење, те се јавља у оквиру текста у коме се особа квалификује не као грлата, већ као гладна, незасита.

Поједине лексеме имају хомониме у којима нумеричка компонента има категоријално значење и који припадају другим тематским групама, уп. нпр. топографски термин *трџрла*.²⁹

Разматране речи не улазе у фонд стандардног језика, јер су све потврде из дијалекатских речника или дијалекатских извора. Придев *трџбок* је у РЈА и, касније, у РМС унет из Вуковог речника, где се наводи да је забележен у Срему. Већина потврда потиче из црногорских говора, док су остале забележене у говорима Војводине, западне и цен-

²⁷ Уп. Taylor 1995: 145, Prieto 2005: 95–96, Јовановић 2010: 21–22, 26, 91 који описују овај тип значењске екстензије аугментатива у различитим језицима.

²⁸ О семантичком развоју изведених придева овог типа заснованом на метонимији в. Драгићевић 2001: 220.

²⁹ Што се тиче фитонима *џромуд*, у горенаведеној дефиницији се наводи да биљка има три кртоле, на другим местима се, међутим, даје податак да има две гомољике и неколико коренчића, уп. Brennenstuhl 2014: 5.

тралне Србије, Лике и Пољица у Далмацији. Неки експресиви су ушли у колоквијални говор, те се њихове потврде могу наћи на форумима и блоговима.

Паралеле из других језика, украјинског и грчког³⁰, указују на то да описани творбено-семантички образац, по свој прилици, представља наслеђе из ранијих епоха језичког развоја.

У једном црногорском говору посведочена је сложеница сличног значења, која се од претходно разматране групе лексема разликује по томе што именица у њеном другом делу не означава део тела:

● *трѡжћел* м. 'онај који је много прождрљив, похлепан': Не море чоек да гледа колико потрапи они трожћел, ко да је вук у њему Пива (Гаговић 2004: 264).

◆ 2. компонента: *жћѣла* ф. 'дрвена чинија' Херцеговина (Вук 1818: 167, Вук 1852: 234), *жћела* дијал. ијек. = *зд(ј)ѣла* 'суд из којег се једе или у коме се јело држи, чинија'³¹ (РСА).

■ синонимне изведенице: *зд(ј)ѣлѡр* м. фиг. 'изелица, прождрљивац' (РСА).³²

≈ *двѡздјела* м./ф. 'онај који много и сваки час једе': Ти, двоздјело, никад се наждријет нећеш Лика (РСА); *двоздила* м. 'придворица, који на два стоца седи' Макарска у Далмацији (s.v. *dvôzđjela*), *двѡздјелѡр* м. 'човек који се притехари, па обедује или вечера код двојице и тројице' Брач (RJA).³³

³⁰ Гр. трѣ- у сложеницама може имати конкретно значење 'три пута' или може служити за додатно наглашавање другог дела сложенице (Liddell – Scott 1940: 1815a), прилог трѣс 'три пута' се такође користи као интензификатор, посебно у сложеницама, које понекад могу бити писане и одвојено (id. 1822a). Уп. и Chantraine 4/1: 1131 s.v. трѣѣс о суперлативној вредности гр. трѣ-.

³¹ Лексема има и секундарно, анатомско значење 'карлица', које је вероватно учени калк према лат. *pelvis*, нем. *Becken*, па се због тога искључује могућност да је оно мотивисало ову дијалекатску експресивну сложеницу.

³² Будући да је реч у овом значењу потврђена у двојезичним речницима: Ђорђевић 1886: 1045 (одакле је једина потврда из РСА), Divković 1980: 759, могуће је да је у питању калк према лат. *patinarius*.

³³ Иста или слична значења имају и различите врсте сложеница сачињене од исте именице и различитих глагола: тако значење 'изелица, прождрљивац' имају лексеме *зделомлаѣец* м. s.v. *zđjelomlatac*, *лизоздел* s.v. *lizozđjel*, *ѣразниздела* м. s.v. *praznizđjela* (RJA), док значење 'удворица, чанколиз' реализују именице *зделолиз* м. s.v. *zđjeloliz*, *зделолизка* ф. s.v. *zđjeloliska*, *зђјелолизац* м., *зделолизавец* м. s.v. *zđjelolizavac*, *лизозделац* м. s.v. *lizôzđjelac* (RJA), *зђјелѡлиз* м. реј., *зђјелѡноша* м. реј. s.v. *зделѡлиз*, *грѣбиздела* м. нераспр. презр., *мѡжизђјела* м./ф. ков. реј. s.v. *мѡжиздела* (РСА), *ѣѡризђјела* м./ф. реј. s.v. *ѣѡриздела* (РМС).

Посреди је егзоцентрична сложеница чије је изворно значење вероватно ‘онај који (по)једе велику зделу / много, више здела (у сваком случају, више него што је уобичајено, нормално) хране’, па одатле ‘онај који је много прождрљив, похлепан’. Бројна компонента нема значење нумеричке квантификације, већ значење аугментације или степеновано неодређене квантификације. Пример употребе сведочи о томе да је и ово експресивно образовање којим се реферише на особу с негативно оцењеном особином.³⁴

Посведочен је синонимски пар с нумеричким компонентама *дво-* и *џиро-*: *џирџешел* : *двоздела*, али остале потврде с компонентом *дво-* (*двоздила* и *двозделар*) указују на другачија и вероватно изворнија значења образовања с бројем ‘два’.³⁵

Рад је проистекао из истраживања сложеница које у првом делу имају број ‘три’ с аугментативним значењем у српско-хрватском и другим сродним језицима. Овом приликом је подробније анализиран тип с.-х. сложеница које у другом делу имају именицу, а у оквиру њега семантички подтип егзоцентричних композита. У готово свим разматраним образовањима именица има соматско значење. Придеви означавају људске физичке особине које одступају од прототипа, а именице људе с тим особинама. Како се одступање односи на премашеност прототипичне величине одређеног дела тела, аугментација, у већини случајева, остварује, када су у питању полазна значења сложеница, прототипич-

³⁴ Примери такође показују да је, на синтаксичком плану, употреба разматраних лексема праћена средствима за актуелизацију референције, уп. нпр. Надјачаће *та џироџла*, не бџ се, чџту..., Не море чоек да гледа колико потрапи *они џироџешел*..., што је карактеристично за лексику чије значење укључује аксиолошку компоненту (уп. Ристић 2004: 35), да се оне јављају у синтаксичкој функцији именског предикатива, уп. нпр. Не мџш се тџ с њџм јакџт, онџ је *џирџџбрац*, и, реџе, облика за обраћање, уп. нпр. Ти, *двоздела*, никад се најдријет неџеш, што је у складу с квалификативном природом значења експресива (уп. id. 108), а да је с прагматичког аспекта ситуације персонално-сти, најтипичнија њихова употреба у „он ситуацији“ (уп. id. 109–117).

³⁵ Семантичке разлике између *двогуза* и *џиргуз(а)*, као и *двоздила*, *двозделар*, и *џирџешел*, с једне стране, и синонимски однос *џиргуз* : *двогуз*, *џирџџбрац* : *дворџбрац* и *џирџешел* : *двоздела*, с друге стране, упућују на закључак да је творбено-семантички модел сложеница с бројем ‘три’ који има аугментативно значење у неком тренутку престао бити активан и прозиран и у говорима у којима су образовања тог типа иначе потврђена, да у сличним формама број ‘два’ изворно није имао аугментативно значење, али га је могао добити када је унутрашња форма облика с бројем ‘три’ изгубила транспарентност. Тако су *двогуз*, *дворџбрац* и *двоздела* вероватно новије креације са значењима демотивисаних лексема *џиргуз*, *џирџџбрац* и *џирџешел*. Супротно томе, пример за синонимни пар са изворном нумеричком компонентом *дво-* и секундарном *џиро-* могао би бити: *двомеља* m./f. ‘онај који је двосмислен, дволичан’ Пива (Гаговић 2004: 47) и *џирџмеља* f. ‘особа која једно мисли а друго ради’ *ibid.* (id. 264).

но значење из домена квантификације. Ове сложенице имају као синонине суфиксалне деривате од именица које улазе у њихов састав, а семантички паралелизам обухвата не само основно значење са аугментативном семантичком компонентом већ и друге, из њега изведене семантичке реализације. Анализирана лексика је експресивно обележена с тим што квалитет експресије умногоме зависи од полне припадности референта. Како своје упориште имају у дијалектима, одакле су неке од њих пренете и у колоквијални говор, речи које су предмет овог рада нису ушле у речнике савременог књижевног језика (с изузетком придева *ћрџбок* у РСМ). Иако несумњиво припадају лексичкој периферији, оне представљају много више од језичког куриозитета, пошто паралеле из других сродних језика упућују на то да је описани творбено-семантички модел наслеђен из ранијих језичких и културних епоха.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајџановић, М. 2002. Прилог проучавању лексике северозападне Лике. *Прилози проучавању језика* 33, 199–257.
- Андрић, Д. 2005. *Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза* (2., знатно допуњено изд.). Београд: Zepher Book World.
- Бојиновић, М. 2015. Рјечник гламачког говора. *Српски дијалектолошки зборник* LXII, 1–246.
- Вртипрашки-Кувизић, Р. 2013. *Говор Мокринчана. Мокрински речник*. Нови Сад: СКОР.
- Вук 1818: Карацић, В. Ст. 1918. *Српски рјечник, истолкован њемачким и латинским ријечма*. Беч.
- Вук 1852: Карацић, В. Ст. [1852] 1986. *Српски рјечник*, I–II (фототипско издање). Београд: Просвета.
- Вук II: Карацић, В. Ст. 1988. *Српске народне њјесме II*. Београд: Просвета.
- Вучковић, М. 2013. С.-х. *ћрогубица* у словенском контексту. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* LVI/1, 31–43.
- Гаговић, С. 2004. Из лексике Пиве (село Безује). *Српски дијалектолошки зборник* LI, 1–312.
- Гринченко, Б. Д. 1958–1959. *Словарь української мови*, 1–4. Київ: АНУРСР.
- Драгићевић, Р. 2001. *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику. Творбена и семантичка анализа*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ђоковић, Љ. 2010. *Рјечник никшићког краја*. Подгорица: ЦАНУ.
- Ђорђевић, Ј. 1886. *Латинско-српски речник*. Београд: Краљевско-српска државна штампарија.
- Јовановић, В. 2010. *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Јовичић, М. 2003. *Крајишки рјечник, особенице уначке (уз стоогодишњицу ћрајања имена Дрвара)*. Београд: М. Јовичић.

- Клајн, И. 2002. *Творба речи у савременом српском језику. Први део: слагање и њрефиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Клајн, И. 2003. *Творба речи у савременом српском језику. Други део: суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Лома, А. 2002. *Пракосово: словенски и индоевројски корени српске ејике*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Миловановић, Е. 1983. Прилог познавању лексике Златибора. *Прилози њроучавању језика* 19, 15–70.
- Михајловић, В. 1970. Анатомска лексика у српскохрватској ономастици и географској терминологији. *Зборник за филологију и лингвистику* XIII/2, 7–48.
- Петровић, Д., Ј. Капустина 2011. Из лексике Качера. *Српски дијалектјолошки зборник* LVIII, 1–336.
- Пипер, П., И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић, Б. Тошовић 2005. *Синѡакса савременога српског језика: ѡпросѡа реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига.
- Ратковић, Д. 2009. *Речи са ињрефиксима у српском језику*. Докторска дисертација; необјављена. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет.
- Ратковић, Д. 2012. Лексичко-семантичке и стилске одлике императивних сложеница у српском језику. *Наи језик* XLIII/1–2, 15–28.
- Ристић, С. 2004. *Ексѡресивна лексика у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Ристић, С. 2012. *О речима у српском језику (њтворбени и лексикографско-лексиколошки асѡектѡи)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- РСМ: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, I–III. 1967–1969. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска. IV–VI. 1971–1976. Нови Сад: Матица српска.
- РСА: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XIX. 1959–2014. Београд: САНУ – Институт за српски језик САНУ.
- РСГВ: *Речник српских говора Војводине*, 1–10. 2000–2010. Нови Сад: Матица српска – Тиски цвет.
- РСЈ: *Речник српскога језика*. 2007. Нови Сад: Матица српска.
- СМ: *Словенска мѡјологија. Енциклоједијски речник*. 2001. Толстој, С. М., Љ. Раденковић. Београд: Zepтер Book World.
- Станић, М. 1990–1991. *Ускочки речник*, 1–2. Београд: Научна књига.
- СТИЈОВИЋ, Р. 2014. *Речник Васојевића*. Београд: Чигоја штампа.
- Топоров, В. Н. 1979. К семантике троичности (слав. *trizna и др.). *Етимологија* 1977, 3–20.
- Ћупић, Д., Ж. Ћупић 1997. Речник говора Загараѡа. *Српски дијалектјолошки зборник* XLIV.

Цейтлин, Р. М. 1986. *Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв.* Софија: БАН.

Шипка, Д. 2011. *Речник ојсцених речи и израза.* Београд – Нови Сад: Корнет – Прометеј.

* * *

Bauer, L. 2010. The typology of exocentric compounding. U: *Cross-Disciplinary Issues in Compounding*. Scalise, S., I. Vogel (ur.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 167–175.

Beekes, R. S. P. 1995. *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.

Beekes, R. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*, 1–2. Leiden – Boston: Brill.

Bezljaj, F. 1977–2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, 1–5. Ljubljana: SAZU – Inštitut za slovenski jezik.

Booij, G. 1992. Compounding in Dutch. *Rivista di Linguistica* 4/1, 37–59.

Brennenstuhl, G. 2014. Orchis morio L.: Zur Kulturgeschichte und zur Bestandssituation im Altmarkkreis Salzwedel. *Mitteilungen zur floristischen Kartierung in Sachsen-Anhalt* 19, 3–10.

Chantraine, P. 1968–1980. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*, I–IV. Paris: Klincksieck.

Delić, L. 2012. Mogu Turski, i mogu Manovski.... U: M. Detelić, *Legende o nestanku.* Beograd: Tardis, 169–191.

Detelić, M. 2012. *Legende o nestanku.* Beograd: Tardis.

Divković, M. 1980. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole* (3. izd.). Zagreb: Naprijed (fototipsko izdanje: Zagreb: Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada, 1900).

Ernout, A., A. Meillet 1951. *Dictionnaire étymologique de la langue latine* (3. izd.). Paris: C. Klincksieck.

Frisk, H. 1960–1972. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I–III. Heidelberg: Carl Winter.

Ivanišević, F. 1903. Poļica. *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* VIII, 183–336.

Kwoka, T. 2007. Wybrane aspekty seksizmu w gwarach czarnogórskich na przykładzie ekspresywnych i wulgarnych określeń kobiet. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 42, 143–164.

Lewis, Ch. T, Ch. Short 1958. *A Latin Dictionary.* Oxford: University Press.

Liddell, H. G., R. Scott 1940. *A Greek-English Lexicon* (9. izd.). Oxford: Clarendon Press.

Milković, I. 2009. *Lička štokavska ikavica.* Zagreb: Pergamena.

Papazoglu, F. 1969. *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba (Tribali, Autarijati, Dardanci, Skordisci i Mezi)* (Djela, knj. XXX, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 1). Sarajevo: ANUBiH.

Prieto, V. M. 2005. *Spanish Evaluative Morphology: Pragmatic, Sociolinguistic, and Seamantic Issues* (A Dissertation Presented to the Graduate School of the University of Florida in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

- of Doctor of Philosophy). Gainesville: University of Florida. http://etd.fcla.edu/UF/UFE0010940/prieto_v.pdf
- Radišić, T. 2003. *Ričnik spliskog govora* (2. izd.). Split: Columna.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. 1880–1976. Zagreb: JAZU.
- Scalise, S., A. Fábregas 2010. The head in compounding. U: *Cross-Disciplinary Issues in Compounding*. Scalise, S., I. Vogel (ur.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 109–125.
- Scalise, S., I. Vogel 2010. Why compounding?. U: *Cross-Disciplinary Issues in Compounding*. Scalise, S., I. Vogel (ur.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1–18.
- Skok, P. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.
- Šimunović, P. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar: Brevijar.
- Šulek, B. 1879. *Jugoslavenski imenik bilja*. Zagreb: JAZU.
- Taylor, J. R. 1995. *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory* (2. izd.). Oxford: Clarendon Press.
- Thompson, D. W. 1895. *A Glossary of Greek Birds*. Oxford: Clarendon Press.
- Vaillant, A. 1950–1974. *Grammaire comparée des langues slaves*, I–IV. Paris: Klincksieck.

Marija Vučković

EXOCENTRIC COMPOUNDS WITH THE STRUCTURE: THE NUMERAL
'THREE' WITH AUGMENTATIVE MEANING + NOUN

S u m m a r y

This paper discusses exocentric compounds with the structure: the numeral 'three' with augmentative meaning + noun, predominantly with somatic meaning (e. g. *bok* 'flank, side', *gubica* 'lip'). Adjectives originally denote human physical characteristics (e. g. *troguz* 'with large buttocks'), nouns denote people with such characteristics (e. g. *troguz* 'a man with a substantial ass'). As expressively marked dialect words, these lexemes undoubtedly belong to the lexical periphery. Their counterparts in languages other than Serbo-Croatian (e. g. Ukrainian dialectal *mpu-zybач* 'a person with thick, big lips', Latin *Triphallus* = Greek Τρίφαλλος 'with a great phallus' an epithet of Priapus) support the assumption that the underlying compound pattern is an archaic one.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.16'373(082)

811.16'374(082)

ЛЕКСИКОЛОГИЈА и лексикографија у светлу савремених приступа : зборник научних радова / уредништво Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2016 (Београд : Чигоја штампа). – 577 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: *Lexicology and Lexicography in the Light of Contemporary Approaches*. – Радови на више језика. – Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз већину радова.

ISBN 978-86-82873-56-3

1. Ристић, Стана, 1950– [приређивач, сакупљач]
  2. Лазић Коњик, Ивана, 1978– [приређивач, сакупљач]
  3. Ивановић, Ненад, 1979– [приређивач, сакупљач]
- а) Словенски језици – Лексикологија – Зборници
  - б) Словенски језици – Лексикографија – Зборници

COBISS.SR-ID 228321036